

Webrecensie BMGN 125:4 (2010)

Uitterhoeve, Wilfried, *Cornelis Kraijenhoff 1758-1840. Een loopbaan onder vijf regeervormen* (Dissertatie Nijmegen 2009; Nijmegen: Vantilt, 2009, 471 blz., ISBN 978 94 6004 013 9).

Wanneer er één militair uit het ‘transitietijdvak’ 1780-1830 een biografie verdient, dan is het wel generaal Kraijenhoff. Bij het grote publiek geniet hij weliswaar niet de bekendheid van ijzervreters als Daendels en Chassé, maar Kraijenhoff was dan ook geen *fighting general*. Behorend tot het ‘savante wapen’ der genie verrichtte hij zijn werkzaamheden achter het bureau en de tekentafel, na inspectietochten ter plaatse. Dat hij met kop en schouders boven zijn collega-militairen uitstak, komt door zijn uitzonderlijke intelligentie en veelzijdige talenten. Kraijenhoff was een ware *uomo universale* naar renaissancistische snit. Zijn leven kenmerkt zich bovendien door een groot engagement. In wetenschappelijk opzicht gaf hij daaraan al vanaf zijn studententijd uiting in publicaties over de meest uiteenlopende onderwerpen, terwijl zijn politieke betrokkenheid blijkt uit de belangrijke rol die hij speelde als tijdelijk militair gouverneur van Amsterdam tijdens de regeringswisselingen van 1794/1795 en 1813/1814.

Aan ‘deze merkwaardig veelzijdige man’ (9) wijdde Wilfried Uitterhoeve (1944) een dissertatie, waarop hij in juni 2009 aan de Radboud Universiteit te Nijmegen promoveerde. Uitterhoeve, voormalig uitgever bij SUN en een productief historisch publicist, stelde zich ten doel die veelzijdigheid zo goed mogelijk voor het voetlicht te brengen, hoewel hij vooraf waarschuwt beslist niet op alle door zijn held betreden terreinen deskundig te zijn. In dit streven is de auteur uitstekend geslaagd. Vooral Kraijenhoffs op de praktijk gerichte natuurwetenschappelijke bezigheden, zoals de driehoeksmeting, de waterpassing annex kartering, de rivierkunde, de tijdmeting, de topografie en de vestingbouw worden door hem helder en voor iedereen toegankelijk uiteengezet. Dit geldt eveneens voor zijn beschrijving van de grote fraudezaak bij de aanleg van een aaneensluitend vestingstelsel aan de zuidgrens, die in 1825 aan het licht kwam. Als inspecteur-generaal van de Fortificatiën werd Kraijenhoff toen medeverantwoordelijk gesteld voor malversaties van de aan hem ondergeschikte genieofficieren en werd hij voor het Hoog Militair Gerechtshof gedaagd. Uitterhoeve, jurist van opleiding, weet deze bijzonder gecompliceerde kwestie, de jarenlange procesgang, alsmede Kraijenhoffs

reactie op deze aantasting van zijn eer tot de essentie terug te brengen. Lof verdient ten slotte ook de uitgever, die dit boek zo fraai heeft uitgegeven en zo genereus heeft voorzien van de tekst ondersteunende illustraties in kleur en zwart-wit.

Toch is er ook kritiek mogelijk. Uitterhoeve noemt zijn boek nadrukkelijk een biografie. Nu is een dwingende voorwaarde waaraan iedere levensbeschrijving dient te voldoen, die van de historische evocatie. De biograaf moet door een vindingrijke presentatie van de feiten, door toepassing van allerhande compositorische en stilistische middelen en bovenal door verbeeldingskracht proberen zijn held en de (personele en fysieke) omgeving en tijdsomstandigheden waarin hij verkeerde tot leven te wekken. Juist hieraan schort het in dit boek. Uitterhoeve beschrijft Krayenhoffs leven in strikt chronologische volgorde vanuit het standpunt van de interveniërende auteur. Daar bestaat op zich geen bezwaar tegen, maar hij doet geen enkele moeite dit zogeheten ‘auctoriale perspectief’ een originele literaire vorm te geven. Uitterhoeve onderbreekt zijn verhaal telkens met korte en vaak korzelige opmerkingen als ‘ik volg hem in dit stilzwijgen niet, integendeel’ (77); ‘brieven van zijn hand uit deze jaren heb ik niet gevonden. Ik moet het stellen met ...’ (88); ‘de tegenstelling ... zint me niet’ (143) en ‘ik moet in deze zaak afgaan op ...’ (247). Ook zijn gewoonte om in de tekst – in plaats van in de noten – over tal van onderwerpen de historiografische discussie weer te geven sluit iedere evocatie op voorhand uit. Het is alsof men naar een speelfilm kijkt, waarin om de haverklap de regisseur in beeld verschijnt om een bepaalde scène te verantwoorden of om uit te leggen voor welke problemen hij zich bij de opnamen gesteld zag.

Het toekennen van een centrale plaats aan de persoonlijkheid en het persoonlijke leven van de beschrevene geldt als het belangrijkste kenmerk van de moderne – postvictoriaanse – biografie. Ook in dit opzicht schiet Uitterhoeve helaas te kort. Het is zeker zo dat de bronnen in het geval van Kraijenhoff niet rijkelijk vloeien. Maar had de informatie die wel te achterhalen is, niet met meer vernuft en dus met meer rendement kunnen worden gebruikt? Zo moet de lezer met betrekking tot Kraijenhoffs tweede echtgenote genoeg nemen met de mededeling: ‘Over deze Johanna Schuyt uit Amsterdam is mij verder niets bekend’ (376). Een blik in J.E. Elias’ onvolprezen *Vroedschap van Amsterdam* (II, 1019) had Uitterhoeve echter heel wat kunnen verhelderen en hem op het spoor van aanvullende gegevens kunnen zetten. Trouwens, ook de typering van de personen met wie Kraijenhoff tijdens zijn werkzame leven te maken had – Blanken Jzn,

Brunings, Goudriaan, Lodewijk Napoleon, Willem I, Wellington – en over wie juist wel voldoende informatie beschikbaar is, komt spijtig genoeg nauwelijks uit de verf. Het blijven figuren van bordkarton.

Aandacht voor ‘het persoonlijke’ veronderstelt bij de biograaf uiteraard een bepaalde instelling: men moet er, zo gezegd, oog voor hebben. Welke biograaf zou bijvoorbeeld – *ab uno disce omnes* – onvermeld laten dat zijn held ‘door eenen geweerkogel ligtelijk in de linker dije gekwetst’ werd, zoals Kraijenhoff blijkens zijn autobiografie *Levensbijzonderheden* (aldaar 46) overkwam in de gevechten bij Callantsoog in 1799? Welke biograaf zou het uiterlijk van zijn hoofdpersoon niet in zijn verhaal betrekken? Zelfs niet wanneer die hoofdpersoon, als in het geval van Kraijenhoff, zo vaak is geportretteerd dat er in 1960 in het *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie* een – niet genoemd – artikel aan diens iconografie werd gewijd? Welke biograaf zou de portretten van zijn protagonist wel ter illustratie opnemen in zijn boek, maar vervolgens zwijgen over hoe en waarom zij totstandkwamen en wat ze ons van de betrokkene laten zien?

De eerlijkheid gebiedt om hier, bij wijze van conclusie, aan te knopen bij een vraag die de afgelopen jaren meermalen is gesteld: kan een biografie als dissertatie dienen? Welnu, zolang het een op negentiende-eeuws wijze geconcipieerd en geschreven levensverhaal betreft, is dat zeker mogelijk. Maar van de *moderne* biografie – met zijn hang naar het persoonlijke, het literaire, het ongeordende, het subjectieve – wordt meer verwacht dan de wetenschappelijke grenzen van de academie toestaan. Met *Cornelis Kraijenhoff, 1758-1840* heeft Uitterhoeve een rijk en gedegen proefschrift afgeleverd, waarmee onze kennis omtrent het doen en denken van deze militaire alleskunner in overeenstemming met de huidige stand van het historisch onderzoek is gebracht. Een moderne biografie is het echter niet geworden.

A.J.C.M. Gabriëls, Instituut voor Nederlandse Geschiedenis

Webrecensie BMGN 125:1 (2010)

Uuden, Cornelia van, Stokvis, Pieter, *Bloemen Mozes. Het leven van Adolph Stein in de marge (1872-1944)* (Amsterdam: Bert Bakker, 2008, 242 blz., €18,95, ISBN 978 90 351 3236 8).

Adolph Stein was een joodse straathandelaar in bloemen, vooral in Amsterdam en Den Haag. Hij reisde allerlei evenementen af waar veel mensen op afkwamen die iets te besteden hadden, zoals kermissen, jaarmarkten, en vooral ook veel studentenfeesten, studentenroeiwedstrijden en andere speciale, jaarlijks terugkerende gelegenheden door het hele land. Een self-made man die graag mensen om zich heen had, niet voor één gat te vangen was, en in de loop van zijn leven liet zien zich in allerlei situaties te kunnen aanpassen aan de omstandigheden en daardoor weer door te kunnen gaan. De bijnaam 'Bloemen Mozes' – vriendelijk bedoeld, maar niet geheel vrij van neerbuigendheid – kreeg hij van studenten, en een van de interessante aspecten van het boek van Van Uuden en Stokvis is het inkijkje in het studentenleven rond 1900. Niet toevallig is in 2008 bij het Griffioen theater van de VU een muziektheaterproductie over Bloemen Mozes in productie gegaan, waarbij studenten actief betrokken waren. De directe en aantrekkelijke schets van het studentenleven door Stein vormen een aansprekend deel van zijn tekst. Stein weet 'de heren studenten', een op aanzienlijke sociale en economische afstand staande elite, voor zich te winnen: hij wordt een welkome gast bij allerlei studentengelegenheden. Daarnaast geven zijn memoires een boeiende blik in het uitgaansleven, vooral in de wat louchere nachtclubs, illegale goktenten en bordelen waarvan hij ook vaak de baas is. Omdat hij zich niet houdt aan allerlei regels en verordeningen krijgt hij als uitbater en ondernemer spoedig te maken met de politie, en veel zaken bestaan dan ook maar kort, soms maar enkele weken.

De basis van het boek wordt gevormd door een bijzonder document, de door Stein zelf geschreven memoires over zijn leven. Hij schrijft die in 1943 wanneer hij in Den Haag alleen op een achterkamertje in de Falckstraat woont, een straat waar tot kort daarvoor nog tientallen joodse gezinnen hadden gewoond maar die in de loop van de in 1942 begonnen deportaties was leeggehaald. Hij was er niet ondergedoken, al leken de omstandigheden daar wel op. Voor iemand die gewend was aan de straathandel overdag en het nachtleven daarna, hadden enkele anti-joodse maatregelen vanaf 1941 en